

Прегледни рад

Зорица В. СОРАК*
ОШ „Станислав Сремчевић“ Крагујевац

СИНТАКСА У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА У ДРУГОМ ЦИКЛУСУ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА

Апстракт: Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“ број 88/2017) поред осталог прописује принципе, опште циљеве образовања и васпитања, исходе образовања и васпитања, стандарде образовања и васпитања, кључне компетенције за целоживотно учење и опште међупредметне компетенције. У члану 10. Закона о основама система образовања и васпитања стандарди су одређени као: „Стандарди образовања и васпитања представљају скуп норми на основу којих се врши процена квалитета у систему образовања и васпитања, и то: 1) стандарди постигнућа ученика; 2) стандарди квалитета рада установе; 3) стандарди квалитета уџбеника; 4) стандарди компетенција наставника, васпитача и стручних сарадника; 5) стандарди компетенција директора.“

Кључне речи: Циљ, задаци, оперативни задаци, наставни садржаји, исходи, стандарди, српски језик, синтакса.

1. УВОД

Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“ број 88/2017) поред осталог прописује принципе, опште циљеве образовања и васпитања, исходе образовања и васпитања, стандарде образовања и васпитања, кључне компетенције за целоживотно учење и опште међупредметне компетенције.

У члану 10. Закона о основама система образовања и васпитања стандарди су одређени као: „Стандарди образовања и васпитања представљају скуп норми на основу којих се врши процена квалитета у систему образовања и васпитања, и то: 1) стандарди постигнућа ученика; 2) стандарди квалитета рада установе; 3) стандарди квалитета уџбеника; 4) стандарди компетенција наставника, васпитача и стручних сарадника; 5) стандарди компетенција директора.“

* докторант, zoricasonak@gmail.com

1.1. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА

На Стандардима постигнућа ученика за крај обавезног образовања почело се радити пре десетак година. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, у сарадњи с Министарством просвете и спорта Републике Србије и уз консултантску помоћ домаћих и страних стручњака, израдио је 2006. године Предлог образовних стандарда за крај обавезног образовања за десет предмета, међу којима је и био и предлог за Српски језик. Национални просветни савет Републике Србије усвојио је предложене стандарде 19. 5. 2009. године. „Образовни стандарди за Српски језик су искази о основним знањима и умећима из области Српског језика, која ученици треба да стекну до краја основног школовања. У листу стандарда улазе генеративна и трансферна знања из ове области. У Српском језику то су она знања и умећа која су важна за разумевање саме области и која су од значаја за даље школовање, за формирање културног идентитета, као и за сналажење у различитим животним ситуацијама.“

Стандарди су кровни документ из кога произилазе програми, они су мерљиви и засновани на реалним постигнућима ученика, осварују се током више година. „Језик се, као жива категорија, мења те је очекивано да се и у систему који има тако дугу традицију сусретнемо са различитим терминима и синтаксичким јединицама различитог облика и различитог хијерархијског нивоа.“ (Спасић: 90) Предлози образовних стандарда за Српски језик у другом циклусу основног образовања развијени су у четири области: Вештина читања и разумевање прочитаног, Писано изражавање, Граматика, Лексика, Народни и књижевни језик и Књижевност и то на три нивоа постигнућа (основни, средњи и напредни). Знања из области-Синтакса ученици на крају обавезног образовања треба да усвоје у складу са стандардима у области Граматика:

На основном нивоу:

CJ.1.3.6. препознаје синтаксичке јединице (реч, синтагму, предикатску реченицу и комуникативну реченицу),

CJ.1.3.7. разликује основне врсте независних реченица (обавештајне, упитне, заповедне),

CJ.1.3.8. одређује реченичне и синтагматске чланове у типичним (школским) примерима.

На средњем нивоу:

CJ.2.3.5. препознаје подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица),

CJ.2.3.6. одређује реченичне и синтагматске чланове у сложенијим примерима.

На напредном нивоу:

СЈ.3.3.5. познаје и именује подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица).

Стандарди се достижу током свих осам разреда обавезног образовања.

1.2. НАСТАВА ОРИЈЕНТИСАНА КА ИСХОДИМА УЧЕЊА

Полазне основе за планирање нових програма оријентисаних ка исходима учења су: Стратегија развоја образовања, актуелни закони, стање у образовању, важећи програми, стандарди и компетенције. Нови концепт наставе захтева од наставника другачији приступ планирању, остваривању, праћењу и вредновању наставе и учења. Све активности у процесу су усмерене на ученика уз потпуно уважавање његових претходних сазнања, могућности и развојних и образовних потреба. Такође, полази се и од будућих потреба ученика: како да сачува своје здравље, како да успешно комуницира и сарађује са другима, да решава проблеме, да се запосли и одржи радни сатус, да активно учествује у друштвеном животу и сачува планету од еколошких катастрофа. Настава и учење ће имати најбоље резултате ако се одвијају у подстицајној средини за учење у којој ће наставник користити различите методе, развија самопоштовање ученика, успоставља везу између животних искустава ученика и оног што се учи као и примену у животу тога што се учи, уважава индивидуалне карактеристике, подстиче и негује критичког мишљења, креативност и иницијативу, поставља очекивања у зони наредног развоја ученика и формирање система вредности. Ученицима су потребна функционална знања која се развијају у континуитету, која су трајнија и примењива у свакодневном животу.

Исходи наставе и учења прописани су у овом тренутку за све предмете у првом и петом разреду основне школе и за први разред гимназије, као и за наставне предмете Физичко и здравствено васпитање, Основи технике и технологије и Информатика и рачунарство у шестом разреду основне школе. Исход је очекивани резултат процеса учења; јасан и прецизан исказ о томе шта треба ученик да зна, уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Структура нових програма свих предмета је иста и има дефинисан: циљ учења, исходе учења, садржаје учења, кључне појмове и упутство за дидактичко-методичко остваривање програма. Исходи се дефинишу за крај разреда и требало би да их достигну сви ученици.

Ова структура програма доноси бољу повезаност између предмета и успешније остваривање развоја општепредметних компетенција, фокус је на исходима и активностима ученика и наставника, а не на садржајима и реализацији садржаја, садржај постаје средство путем кога се достижу исходи,

стандарди (мера остварености исхода, мера развијености компетенција), исходи (очекивани резултати учења) и компетенције (активна примена наученог) се међусобно прожимају. За осваривње нових програма препоручује се пројектна настава.

Од школске године 2018/2019. предмет Српски језик у петом разреду има нови назив Српски језик и књижевност, школске године 2019/2020. назив Српски језик је се задржан у седмом и осмом разреду, а нови важи у петом и шестом разреду.

2. ДИСТРИБУЦИЈА НАСТАВНИХ САДРЖАЈА ИЗ СИНТАКСЕ У ДРУГОМ ЦИКЛУСУ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА

У новом реформисаном програму наставе и учења за пети разред циљ и исходи су одређени као:

ЦИЉ учења *српској језика и књижевности* је да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању, тако што ће овладати основним законитостима српског књижевног језика, да стиче основна знања о улози и значају језика у националној култури и изградњи националног идентитета; да кроз читање и тумачење књижевних дела из српске и светске баштине развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање, подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у српској и светској култури, негује љубав према српском језику и књижевности; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области;

ИСХОДИ су дефинисани за три области или теме и то: Књижевност, Језик и Језичка култура. У области језик дати су исходи за подобласти: Граматика (морфологија, синтакса), Правопис и Ортоенија. У упутству за осваривање програма одређено је да се програм осварује на 180 часова годишње, а препоручено је да се област Језик осварује на укупно 70 часова. Наставом се ученици оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Захтеви овог програма су да ученик усвоји правила и граматичке норме и да разуме њихову функцију и да их примењује у свом писменом и усменом изражавању.

2.1. Програмски захтев наставе граматике у петом разреду основне школе је да се језик ученицима представи и тумачи као систем. „Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодной прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног).“ (Правилник о изменама и допунама Правилника о наставном плану за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања 2015: 12) Препорука је да се са ученицима вежба на примерима из њихове говорне праксе. Језичке појаве увек треба везивати за говорне ситуације у којима се могу лако и јасно препознати и на којима се могу појаснити њихове карактеристике (контекстуализација). Падеже је потребно вежбати на одступањима од књижевног језика континуираним праћењем језичког испољавања ученика и указивањем на правилне облике. Знања о предлозима и прилозима постепено проширивати, а њихову функцију показивати на примерима у реченицама и текстовима.

Исходи који се тичу знања у вези са синтаксом дефинисани су у програму путем једне ставке која се тиче предикатске реченице и гласи:

по завршетку разреда ученик ће бити у стању да:

– разликује основне реченичне чланове (у типичним случајевима).

Садржаји преко којих се остварују исходи у области синтаксе су:

Предикатска реченица – предикат (глаголски; именски), слагање предиката са субјектом у лицу, броју и роду; прави и неправи објекат; прилошке одредбе (за место, време, начин, узрок, меру и количину), апозиција. „У настави српског језика и књижевности користе се уџбеници и приручници (које је одобрио Национални просветни савет Републике Србије) и библиотечко-информацијска и информатичка грађа, значајна за остваривање задатака и садржаја програма овог предмета, односно за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнања у настави и ван ње“ (Михајловић: 92).

Увидом у садржај једног одобреног уџбеника за пети разред Граматика за пети разред уочавамо да је подељен на три области: Врсте речи, Реченица и Језичка култура. „Целовита мисаоно-комуникативна и интонациона језичка форма јесте реченица. Таквом синтаксичком јединицом износи се одређена језичка ситуација, а како би се то постигло, потребно је да реченица садржи одређени глаголски облик“ (Бојовић Манић: 14). Увођење ученика у појашњавање појма реченице је постигнуто преко личних и неличних глаголских облика који су претходно појашњени и наглашава се да у реченици мора да постоји глагол у личном глаголском облику, реченица је дефинисана као граматичка јединица, најмања предикативна јединица. Комуникативна функција реченице је само поменута „Реченица је језичка јединица којом се

исказује нека порука“ (Граматика 5:79). Наведено је и које податке добијамо путем личних глаголских облика (значење глаголске радње, вршиоца глаголске радње и време у коме се дешава глаголска радња). Наглашено је да се у реченици могу разликовати врсте речи и служба коју врше. Као реченични чланови су наведени субјекат, предикат, објекат и прилошке одредбе. (Атрибут је део наставних садржаја до четвртог разреда основне школе и претпоставља се да је ученицима потпуно познат). Заправо овде су поменути нужни реченични чланови без чијег се присуства не може пренети минимална информација.

Предикат је дефинисан као реченични члан који садржи глагол у личном облику, постоји глаголски (у личном глаголском облику) и именски предикат (глагол у личном глаголском облику и именица, придев, заменица, број). Уочавамо да је и овде поменута устаљена подела реченичних чланова на главне (субјекат и предикат) и зависне. Субјекат је одређен као реченични члан којим се обично именује вршилац радње исказане у глаголском предикату, службу субјекта врши именска реч у номинативу, сама или заједно са речима које чине скуп речи (Граматика 5:84).

Објекат је дефинисан као реченични члан који служи као допуна значења радње исказане у предикату, у зависности од падежа у ком се налази може да буде прави објекат (акузатив без предлога) или неправи објекат (у акузативу са предлогом на, у генитиву са предлогом од, у генитиву без предлога, у дативу без предлога, у инструменталу без предлога и у локативу са предлогом у). На примеру је појашњено како у неким реченицама глаголски облик тражи две допуне правог објекта и неправог објекта: Он је поклонио минђуше Драгани (Граматика 5: 87).

Прилошке одредбе су такође поменуте као зависни реченични члан, поред објекта. Службу прилошких одредби у реченици могу да обављају прилози и именице у зависном падежу, дати су примери и објашњења за прилошке одредбе за време, место, начин, количину/меру, узрок. Иако атрибута нема у предложеним садржајима, аутор је атрибут поменуо и дефинисао као „Речи које у неком скупу речи ближе одређују именицу уз коју стоје имају службу атрибута“ (Граматика 5:91). Службу атрибута најчешће врше придеви и именице у неком зависном падежу.

Апозиција је појашњена на низу примера и дефинисна као „одредба којом се додатно исказује нешто о именици или скупу речи на које се та одредба односи. Службу апозиције врши скуп речи или једна реч“ (Граматика 5:93). Оваквом дидактичко-методичком апаратуром уџбеника ученици се уводе у појам факултативних зависних реченичних чланова који се називају одредбама.

Изучавање синтаксе у петом разреду се заокружује појмом прости реченице за коју важи да мора да садржи глагол у личном глаголском облику. Реченица која има један предикат назива се простом реченицом или предикатском реченицом.

Изучавањем набројаних садржаја и синтаксичких појмова сматрамо остварљивим и за све ученике достижним исход: по завршетку разреда ученик ће бити у стању да разликује основне реченичне чланове (у типичним случајевима).

2.2. У шестом разреду основне школе настава српског језика се остварује путем истоименог предмета Српски језик са 144 часа на годишњем нивоу, 4 часа недељно, програм није реформисан и усмерен на остваривање путем исхода.

Циљ наставе српског језика јесте да „ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика, на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине“ (Правилник о наставном програму за шести разред основног образовања и васпитања: 2).

Циљ се реализује испуњавањем јасно постављених задатака и оперативних задатака (Прилог број 2.), а алати за њихово остваривање су наставни садржаји. Наставни садржаји су подељени у три области: Језик, Књижевност и Језичка култура.

У области Језик препознајемо садржаје који су повезани са изучавањем синтаксе:

атрибутска и предикатска функција именица и придева, придевске заменице – разликовање по значењу **и функцији**.

Реченица (основни појмови): комуникативна реченица (синтаксичко-комуникативна јединица која представља целовиту поруку) и предикатска реченица (синтаксичка јединица која садржи глагол у личном облику). Независне и зависне предикатске реченице. Вежбе у исказивању реченичних чланова речју, синтагмом и зависном реченицом. Комуникативне реченице које се састоје од једне независне предикатске реченице и од више њих.

Увидом у један одобрен уџбеник (Дар речи – Граматика за шести разред основне школе) уочавамо да од девет тематских области, само се једна бави проучавањем синтаксе и насловљена је Реченица. Ученицима се даје основно појашњење појма реченица: „Реченица је језичка јединица формирана помоћу глагола у личном глаголском облику употребљеном у служби предиката.“ Даље се појашњава појам предикатске реченице и подела предикатских реченица на независне и зависне. Независним реченицама се преносе завршене поруке (обавештења, питања, заповести и молбе и жеље). Зависне реченице су дефинисане као реченице које не могу да стоје самостално: Говори гласније да те боље чујем. Појам комуникативних реченица је одређен као „Комуникативна реченица почиње великим словом, има најмање једну независну предикатску реченицу и завршава се тачком, упитником

или узвичником.“ (Граматика 6:133) У засебној лекцији се говори о томе како се реченични чланови са којима су ученици упознати у претходним разредима могу исказати речју, скупом речи и зависном реченицом. Појам синтагма се још не спомиње. Пример: Долазим сутра. Долазим после Даркове утакмице. Долазим када завршим час у цез школи (Граматика 6:136). Ова област се завршава разматрањем атрибутске и предикатске службе (функције) именица и придева у реченицама. Примери: Теодор је направио ограду од дрвета. / службу атрибута врши именица са предлогом од у генитиву; Теодор је направио дрвену ограду. / службу атрибута врши придев; Сима је цесник. / именица у служби предиката; Александар није даровит. / придев у служби предиката.)

2.3. У **седмом разреду** настава српског језика се реализује са 4 часа недељно и 144 часа годишње. Циљ наставе српског језика јесте да „се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају основним законитостима српског књижевног језика, на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења из српске и светске баштине.“ (Правилник о наставном програму за седми разред основног образовања и васпитања: 2.)

Наставни садржаји у вези са изучавањем синтаксе преко којих се достиже циљ и остварују задаци су:

безличне реченице. Састав реченице у вези са врстама глагола (обнављање и проширивање); (граматички) субјекат, предикат (глаголски и именски), прави и неправи објекат, логички субјекат. Прилошке одредбе за место, време, начин, узрок, меру и количину. Реченични чланови исказани речју и синтагмом. Напоредни односи међу реченичним члановима – саставни, раставни и супротни. Појам синтагме. Састав именичке синтагме: главна реч и атрибути. Апозиција. Апозитив. Служба падежа. Независне предикатске реченице – појам комуникативне функције; подела на обавештајне, ушитне, заповедне, жељне, узвичне. Комуникативна реченица као синтаксичка јединица састављена од најмање једне независне предикатске реченице. Комуникативне реченице састављене од двеју (или више) независних предикатских реченица у напоредном односу: саставном (укључујући и закључни), раставном, супротном (укључујући и искључни). Конгруенција – основни појмови. Слагање придева и глагола са именицом у реченици. Конгруентне категорије придева (род, број, падеж) и глагола (лице, број, евентуално род).

Увидом у један од одобрених уџбеника (Граматику за седми разред основне школе) закључујемо да се наставни садржаји из граматике у седмом разреду проширују у односу на већ научено. Тако су се ученици у шестом разреду срели са појмом скуп речи и упознати су са тим да се реченични чланови могу исказивати и скупом речи, сада у седмом разреду тај скуп речи добија своје име – синтагма и одређује се: „Синтагма је скуп двеју или више речи од којих је једна главна, а остале зависе од ње. Оне су повезане заједничким значењем и као целина имају исту службу у реченици“ (Граматику 7:46). Кроз примере је појашњено како синтагме могу у реченици да врше различите реченичне функције: субјекта, правог објекта, прилошке одредбе, именског дела предиката). Такође, ученици се упућују на појам главна реч у синтагми и зависни члан синтагме који се поистовећује са атрибутом, као и на врсте синтагми у односу на главну реч: именичке. Тематска област Синтагма се завршава лекцијом о апозицији и апозитиву. За апозицију се наводи да је издвојена одредба која на други начин казује исто што и именица коју одређује. У писању се обавезно одваја запетама, а у говору паузама. Службу апозиције врши именичка синтагма (њена главна реч је увек у истом падежу као и именица). Пример: Са Марком Поповићем, нашим познатим тенисером, разговарали смо јуче. Апозитив се дефинише као издвојена одредба која се у писању обавезно одваја запетама, а у говору паузама. Службу апозитива обично врши придевска синтагма (њена главна реч је увек у истом падежу, роду и броју као и именица коју одређује). Пример: Ана, задовољна куповином, отрча да се похвали мајци.

У тематској области Значење и употреба падежа проширују се знања стечена о падежима у петом разреду и наводи се да: независни падеж номинатив може имати службу субјекта и именског дела предиката и независни падеж вокатив може имати службу субјекта само у народној поезији. Зависни падежи имају различите функције у реченици и то: генитив: неправи објекат, прави објекат, логички субјекат, прилошке одредбе; датив: неправи објекат, логички субјекат и прилошка одредба; акузатив: прави објекат, неправи објекат, логички субјекат и прилошке одредбе; инструментал: неправи објекат и прилошке одредбе; локатив: неправи објекат и прилошке одредбе.

Појам конгруенције се по први пут уводи у овом разреду, ученицима је појашњен путем слагања придева и именица у роду броју и падежу и слагањем глагола и именице у броју, роду и лицу, а све у оквиру прикладних реченица.

У целини која је насловљена Предикатске реченице проширују се ученичка знања, систематизују се појмови реченични чланови-главни и зависни, наглашава се да сви реченични чланови осим предиката могу бити исказани речју или синтагмом. Уводи се појам напоредних односа међу реченичним

члановима када они имају/врше исту службу у реченици. „Напоредни однос је онај који постоји међу речима и синтагмама које имају исту службу у оквиру реченице. Овај однос исказује се напоредним везницима. Најважнији напоредни односи су саставни, супротни и раставни“ (Граматика 7:89). У даљем наставном садржају ученици се сусрећу са појмом безличне реченице које су представљене као реченице које немају субјекат, глагол је увек у 3. лицу једнине средњег рода и означавају појаве, стања или процес (обично у атмосфери) који се дешавају без учешћа субјекта. Пример: Раздањује се.

Независне предикатске реченице су представљене у засебној целини као реченице које могу да стоје самостално, односно да саме сачињавају неку поруку. Независне реченице по комуникативној функцији се деле на: обавештајне, упитне, заповедне, жељне, узвичне и реченице – реторска питања.

Комуникативна реченица је дата као посебна тема-лекција и дефинисана је као реченица која почиње великим словом, а завршава се тачком, упитником или узвичником и паузом у говору и састоји се најмање из једне независне предикатске реченице. Даље је поменуто да и независне реченице могу међусобно стајати у напоредним односима саставном, раставном, супротном, закључном или искључном, дефинишу се излистани напоредни односи и даје преглед везника.

2.4. У **осмом разреду** настава српског језика се реализује са 4 часа недељно, 136 часова на годишњем нивоу у три области: Језик, Књижевност и Језичка култура. Циљ наставе српског језика јесте да „се осигура да сви ученици стекну базичну језичку културу и писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају основним законитостима српског књижевног језика на којем ће се усмено и писмено правилно изражавати, да упознају, доживе и оспособе се да тумаче одабрана књижевна дела, позоришна, филмска и друга уметничка остварења“ (Правилник о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања: 13)

Садржаји наставе синтаксе у осмом разреду су: синтагме – придевске, прилошке, глаголске, зависне предикатске реченице: обележја (зависни везници, везнички спојеви и др.); врсте: изричне (изричне у ужем смислу и зависноупитне), односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене; конституентска функција у оквиру више реченице (независне или зависне) или синтагме, интерпункција у вези са зависним реченицама, напоредни односи међу зависним реченицама (саставни, раставни, супротни), исказивање реченичних чланова зависном реченицом и предлошко-падежном конструкцијом.

Увидом у један од одобрених уџбеника за наставу српског језика у осмом разреду основне школе, уочили смо да је подељен на област која се бави историјским развојем српског језика, граматиком и културом изражавања. Тематска целина Граматика почиње лекцијом о синтагмама где се проширују стечена знања о овом појму из седмог разреда, тако да се поред именичке синтагме која је у седмом разреду представљена, уводе и појашњавају придевске, прилошке и глаголске синтагме.

Затим се говори о подели зависних реченица према значењу и функцији:

- изричне (допуна глаголима мишљења, говорења, опажања, осећања) имају објекатску и субјекатску функцију;
- односне имају атрибутску, субјекатску, апозитивну и објекатску функцију;
- временске, месне, узрочне, поредбене, намерне, последичне, условне и допусне имају прилошку функцију.

Прегледно и исцрпно су дати и везници који су карактеристични за поједине врсте зависних реченица, као и употреба правописних знакова (запета).

Наставне садржаје који су се изучавали у другом циклусу обавезног образовања из области Граматике актери у образовном процесу су често означавали као обимне и претешке за разумевање, зато се у петом разреду у новом програму наставе и учења пошло ка растеређивању ученика. Део садржаја који је био присутан у претходном плану и програму уводи се у следећем разреду, а део садржаја ће своје место наћи у програмима учења у средњој школи. Препоруке за дидактичко-методичко оставривање програма наставе језика воде ка томе да се језик представи и тумачи као систем. Језичке појаве се не изучавају изоловано, а стечена знања из граматике се употребљавају приликом тумачења текста. Као најфункционалнији начин усвајања знања о граматичким појавама и појмовима је вежбање на примерима из непосредне говорне праксе. Код праћења и вредновања наставе и учења, наставницима се препоручује да на сваком часу формативн о оцењују ученике, да прате њихов напредак и упућују их на активности које ће даље водити ка бољим постигнућима и напретку у учењу. Иницијална процена ученичких знања и постигнућа је неопходна на почетку сваког разреда, посебно петог. Ново је и то што наставник прати и оцењује и развој ученичким компетенција (међупредметне компетенције), као и обавезна реализација дела садржаја путем пројектне наставе.

Нови приступи у изучавању садржаја из области граматике и синтаксе воде усвајању знања која ће бити трајнија, повезана са свакодневном говорном праксом и примењива у тој истој говорној пракси и говорној култури. На овај начин се повезују наставни циљеви и садржаји са концептом задатака који су заступљени на завршном испиту.

РЕЗИМЕ ИЛИ ЗАКЉУЧАК

Циљеви, задаци и исходи наставе наставних предмета српског језика и српског језика и књижевности у другом циклусу обавезног образовања су усмерени на развој компетенте личности ученика који ће овладати правилном употребом српског језика у писаној и говорној комуникацији. Национални просветни савет је прописао Стандарде који су мера остварености планираних циљева образовања. Уџбеници који се могу користити у настави српског језика су одобрени од стране Завода за унапређивање образовања и васпитања и испуњавају прописане стандарде квалитета уџбеника.

Садржај уџбеника у који смо имали увид усклађени са наставним планом и програмом, доприноси достизању прописаних стандарда, садржаји су засновани на прихваћеним научним теоријама, чињеницама и закључцима, визуелни садржаји су јасни и имају различите функције, усклађени су са системом вредности који је дефинисан циљевима образовања и васпитања, повезују се садржаји у оквиру истог предмета између разреда. Реформски правци наставе усмерене на остваривање исхода учења доносе и нове начине праћења и вредновања ученичких постигнућа (формативно оцењивање), обавезну пројектну наставу као и новине у планирању наставе од стране наставника.

ЛИТЕРАТУРА

- Ђукановић 2018: Владо Ђукановић. *Грамајшика: српски језик за пети разред основне школе*. Београд: БИГЗ.
- Бојовић Манић 2017: Јована Д. Бојовић Манић. *Линерна организација реченице у приповећкама Григорија Божовића*. Баштина, св. 42. Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу
- Ломпар 2009: Весна Ломпар. *Грамајшика 7: српски језик за седми разред основне школе*. Београд: Klett
- Михајловић 2019: Милица Михајловић. *Лексикологија у наставним плановима и програмима и школским уџбеницима*. Баштина, св.47. Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу
- Савовић –Срдић – Иљукић 2016: Слађана Савовић –Јелена Срдић –Драгана Ђећез Иљукић. *Дар речи – Грамајшика за шести разред 1 основне школе*. Београд: Логос
- Спасић 2019: Наташа Спасић. *Поредбене и/или начинске конструкције од Вука до данас*. Баштина, св.48. Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу
- Штасни – Добрић 2011: Гордана Штасни – Наташа Добрић. *Српски језик и језичка култура за осми разред основне школе*. Београд: Едука
- Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС“ број 88/2017)
- Правилник о наставном програму за шести разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, год. LVII – 5/2007, Београд, 26. мај 2008, стр. 2–81

Правилник о наставном програму за седми разред основног образовања и васпитања, „Службени гласник РС Просветни гласник“, бр. 6/2009. од 10.06.2009. године, стр. 2–9.

Правилник о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања, Службени гласник РС – Просветни гласник, бр. 2, година LIX, 13-16. стр.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

http://ceo.edu.rs/images/stories/obrazovni_standardi/kraj_obaveznog_obrazovanja/Srpski%20jezik.pdf Обавезни стандарди за крај обавезног образовања за наставни предмет Српски језик (посећено 31.7. 2018.)

http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/09/programi_peti-razred-FINALNO.pdf Правилник о изменама и допунама Правилника о наставном плану за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања, Програм за пети разред, извор Званични сајт Министарства просвете, науке и технолошког развоја (Посећено 31.7. 2018.)

Zorica V. SORAK

SYNTAX IN SERBIAN LANGUAGE TEACHING IN THE SECOND CYCLE
OF COMPULSORY EDUCATION

SUMMARY

The aims, tasks and outcomes of teaching the subjects of the Serbian language and Serbian language and literature in the second cycle of compulsory education are aimed at developing the competence of the student's personality that will master the correct use of the Serbian language in written and spoken communication. The National Education Council has prescribed Standards that are a measure of the achievement of the planned educational goals. Textbooks that can be used in teaching Serbian are approved by the Institute for the Advancement of Education and meet the prescribed standards for textbook quality.

The content of the textbooks that we have insight into is aligned with the curriculum, contributes to meeting the prescribed standards, the contents are based on accepted scientific theories, facts and conclusions, the visual contents are clear and have different functions, are aligned with the value system defined by the educational goals and upbringing, they connect the contents within the same subject between classes. Reforms of teaching aimed at achieving learning outcomes also bring new ways of monitoring and evaluating student achievement (formative assessment), compulsory project teaching, and innovations in teacher planning.

Key words: Objective, tasks, operational tasks, teaching contents, outcomes, standards, Serbian language, syntax.